

Het jonge kind: de ruggengraat van het Montessori-onderwijs

Tessa Wessels en Lies van Santen

Overal in de wereld kent het Montessori-onderwijs groepen van drie tot zes, -zes tot negen- en negen tot twaalfjarigen in één groep. Ook in Nederland waren er vanaf 1917 montessori-kleuterscholen met gecombineerde groepen van drie- tot zesjarigen; deze situatie bleef zo tot aan de invoering van de wet op het kleuteronderwijs in 1956 waardoor alle vierjarigen de gelegenheid tot onderwijs krijgen. Hierdoor werd Nederland een internationaal voorbeeld aangezien heel weinig landen toen en ook nog vandaag scholing aan vierjarigen financiert. Vanaf die tijd was het helaas verboden driejarigen in kleutergroepen op te nemen. Vanuit een Montessoriaans oogpunt is dat betreuenswaardig; het hele Montessori-curriculum van de onderbouw is immers gebaseerd op een drie- tot zesjarigen groep. Door de Wet op het basisonderwijs in 1981 is verzuimd de driejarigen te betrekken; het Nederlandse basisonderwijs wil de doorgaande ontwikkelingslijn bevorderen voor de leeftijd van vier tot zes jaar. Sinds 1956 zijn er overal in Nederland Montessori-peutergroepen onder moeilijke omstandigheden opgericht om de leemte die er is ontstaan, in te vullen en om de drie jarigen zo de begeleiding te bieden die ze nodig hebben.

Sinds 1998 is het debat in Nederland weer gaande rond de voorschoolse educatie, met specifieke aandacht voor allochtone kinderen met taalachterstanden. In dit licht is het van het grootste belang om weer de Montessorivisie wat betreft het jonge kind ter discussie te stellen.

Maria Montessori heeft uit haar ervaring met kinderen uit deze leeftijdsgroep geconcludeerd dat de ontwikkeling die kinderen in de fase 0 tot 6 doormaken, bepalend is voor de rest van hun leven. Een standpunt dat inmiddels door veel pedagogen en psychologen gedeeld wordt. Maria Montessori ging ervan uit dat jonge kinderen innerlijke drijfkrachten hebben om zichzelf te ontwikkelen. Indien ze niet in de gelegenheid komen die te gebruiken, zullen ze die essentiële kwaliteiten nooit naar potentie kunnen beheersen.

De belangrijkste kwaliteiten van het jonge kind zijn de gevoelige perioden. Ze zijn hoofdzakelijk aanwezig tijdens de eerste vier en een halfjaar, behalve de gevoelige periode voor taal die tot 6 jaar aanwezig is. Tegenwoordig betekent het dat kinderen na een half jaartje op de basisschool, hun gevoelige perioden grotendeels kwijt zijn. Ze hebben dus nauwelijks de gelegenheid gehad om hun vaardigheden te ontwikkelen en te verfijnen in de tijd toen ze echt een "drive" hadden om het te doen. Het is verder nog betreuenswaardig aangezien een Montessori-onderbouwomgeving (voorbereide omgeving) juist zoveel stimulans biedt voor de ontwikkeling en verfijning van vaardigheden van het jonge kind.

Om een duidelijk beeld te krijgen van wat gevoelige perioden zijn, is het ook interessant om te weten hoe Maria Montessori ertoe kwam. Zij nam het over van de Nederlander Hugo de Vries, die in 1902 naar de gevoelige periode van een rups verwees. Hij zag dat rupsen een gevoeligheid voor het zonlicht hebben, dus zoeken zij zonlicht op aan de groeipunten van takken. Daar vinden zij eigenlijk wat zij nodig hebben voor hun ontwikkeling namelijk jonge bladeren. Dat is precies wat met jonge

kinderen gebeurt. Zij worden bijv. aangetrokken tot werkjes als schoenen poetsen omdat ze de beweging interessant vinden. Terwijl ze dat doen, ontwikkelen ze hun fijne motoriek en hun oog/hand coördinatie. Het kind is er gedurende die tijd mentaal en fysiek klaar voor, en wordt door de gevoelige periodes tot activiteit aangezet. Wanneer de gevoelige periode voorbij is, verdwijnt de verhoogde activiteit. Het is een "window of opportunity" met andere woorden, het is een unieke kans en ongeacht van wat er volbracht is – als het over is, is het dan ook over en kan het niet herhaald worden. Het is een tijd van "moeiteloos leren". Maria Montessori heeft de gevoelige periodes voor de ontwikkeling en verfijning van motoriek, orde, de ontwikkeling en verfijning van zintuiglijke waarneming en taal geïdentificeerd.

Een andere innerlijke kracht die actief is tot 6 jaar, is de absorberende geest. Kinderen nemen alles (zonder onderscheid) uit hun omgeving op. De verbindingen die dan in hun hersenen ontstaan, vormen de grondslag van waaruit het kind kan gaan handelen. Met andere woorden, het kind heeft de capaciteit om de omgeving te gebruiken en zichzelf op te voeden. Met zo'n uitgangspunt realiseert men zich de noodzaak van een bewust ingerichte omgeving voor het jonge kind om tot zelfopvoeding te kunnen komen. Door de absorberende geest nemen driejarigen onbewust veel van een meer gestructureerde omgeving op. De voorbeeldfunctie van de oudere kinderen is ook van zeer groot belang; dus 3, 4 en 5 jarigen samen in één groep.

Jonge kinderen ervaren rond het derde jaar een belangrijke verandering. Tot driejarige leeftijd hebben ze kwaliteiten, vermogens en kennis aangeleerd; denk bijvoorbeeld aan de motorische vaardigheden die een kind na zijn geboorte aanleert om onafhankelijk te kunnen bewegen en zich nog op andere gebieden te ontwikkelen. Maria Montessori verwees ook naar het kind als een schepper. Vanaf drie worden die kwaliteiten, vermogens en kennis geconsolideerd. Het kind bouwt verder aan zijn ontwikkeling en gaat de wereld ontdekken en het kind heeft nu een goeddoordachte, geordende omgeving nodig waarbinnen het vrij kan ontdekken. Een Montessori-onderbouwomgeving is zo ontworpen dat een kind in deze fase door zelfactiviteit tot zelfontdekking kan komen.

Een van de belangrijkste redenen waarom het kind niet op zijn vierde, maar op zijn derde in een onderbouwgroep opgenomen moet worden, is het feit dat hij rond zijn vierde van zijn onbewuste fase overgaat naar zijn bewuste fase. Tijdens zijn onbewuste fase zal hij bijvoorbeeld niet schoenen poetsen om glimmende schoenen te hebben, maar omdat hij gefascineerd is door de beweging. Als vierjarige is het kind zich bewust van zijn invloed op en macht over zijn omgeving; ook dat hij met taal veel kan bereiken. Sommige kinderen worden heel onzeker van die macht en dat betekent een lange periode van aanpassen. In onze huidige leeftijdsindeling in Nederland betekent het dat het kind tegelijkertijd een zeer belangrijke innerlijke veranderingen doormaakt en zich dan ook nog bij een nieuwe groep en leidster (situatie) moet aanpassen; ze hebben hun bekende omgeving als zekerheid niet meer. Anderen hebben snel door dat ze zich met groot succes op sociale relaties kunnen richten; zij verliezen hun vaardigheden om zich individueel verder te kunnen ontwikkelen, zogenaamd "samenwerken" speelt een belangrijke rol om zich veilig in een groep te voelen. De begeleider moet vervolgens veel ingrijpen om het kind tot

individueel werken terug te brengen. Als het kind als driejarige reeds in de groep was, was het bekend met de regelmaat om werkjes te kiezen en om vanuit zichzelf zijn activiteit te bepalen. Een driejarige die juist nieuw ontwikkelde capaciteiten op de proef wil stellen vindt zelf werken vanzelfsprekend; tijdens zijn bewustwordingsfase in een bekende groep hoeft hij zich niet alleen door samenwerken te profileren. Samenwerken en individueel werken blijven in evenwicht.

Tot slot kunnen we kijken waarom de leeftijd van het jonge kind (0 tot 6 jarigen) een zeer belangrijke rol speelt. Gedurende de eerste ontwikkelingsfase vinden er gelijktijdige ontwikkelingen in de intelligentie, motoriek en de wilskracht plaats. De intelligentie ontwikkelt zich door interactie van het kind met zijn omgeving. Zenuwbanen moeten zich tussen neuronen ontwikkelen. Vanaf het eerste levensjaar sterven niet gestimuleerde zenuwbanen af. Een kind dat blootgesteld is aan stimulatie, heeft meer netwerken ontwikkeld dan een kind dat ervan weerhouden wordt. Kinderen die zich in vrijheid kunnen ontwikkelen om actief hun omgeving te ontdekken, worden aan veel sensorische stimulatie blootgesteld en ontwikkelen hun intelligentie. Dus motorische ontwikkeling is bepalend voor de ontwikkeling van de intelligentie en omgekeerd. De wilskracht ontwikkelt zich omdat het kind vrijheid van keuze heeft. Het kind kan zijn innerlijke drijfkrachten volgen en daardoor wil hij meer doen. De ontwikkeling van intelligentie, wilskracht en motoriek is voortdurend interafhankelijk van elkaar.

De juiste ontwikkeling van intelligentie, wilskracht en motoriek leidt ertoe dat een kind een persoonlijkheid ontwikkelt waar lichaam en geest in harmonie met elkaar zijn, oftewel het kind is genormaliseerd. Een omgeving die rijk is aan zintuiglijke stimulansen en die vrijheid tot activiteit biedt, speelt een primaire rol voor een kind om tot normalisatie te kunnen komen. Het kind moet ook de vrijheid hebben om zijn omgeving langdurig zonder onderbreking en bij herhaling te verkennen en te gebruiken totdat het kind die periode zelf kan afsluiten. Gebeurt dat niet van jongs af aan, dan is het te laat om het weer in zijn totaliteit in te halen. Een verantwoorde omgeving voor het jonge kind is dus zeer belangrijk voor zijn effectieve ontwikkeling op een Montessorischool, omdat een kind, met wilskracht en het vermogen om keuzes te maken, de ruggengraat van het Montessori-onderwijs vormt.

Zou het soms kunnen zijn dat we als huidige Montessorischool niet de juiste leer- en ontwikkelingskansen op de geëigende tijd bieden en daarom niet het specifieke Montessori -resultaat en niveau behalen?